

ŠPANJOLSKI SUSRETI (1938)

(Izbor)

SUSRET S PASIONARIOM

Baš na dan moga konačnog odlaska iz Valencie, započela je u konzervatoriju tog grada Nacionalna konferencija Saveza žena Španije. U njoj su, kao i u samom Savezu, uzele učešća žene sviju političkih ili i nepolitičkih pravaca: pacifistkinje, katolikinje, građanske republikanke, socijalistice, komunistice, anarhistkinje.

Malena dvorana konzervatorija bila je sva iskićena zastavama i cvijećem. Otraga iznad podija bile su obješene – u sredini slika Rose Luxemburg, s obadviju strana slike Mariane Pinede i Line Odene. Osim toga, bio je izvješten i spisak žena poginulih od neprijateljskih kugla, na frontovima ili gdje drugdje.

Po strani od predsjedničkog stola i govornice, bliže stolu sa stenografisticama, na jednoj od stolica, koje su bile poređane do stijene odostrag, ispod slika, sjedila je, kao neka živa slika, treća ovdje historička žena Španije, treća kronološki, no sigurno prva po značenju, Dolores Ibárruri, Pasionaria.

U jednoj zgradi Ministarstva prosvjete, na Ulici de la Paz, vidio sam već prije toga njen kip, izrađen od možda najvećeg današnjeg kipara Španije, Victoria Macho. U tom kipu je Macho Pasionariu predstavio u mirnoj pozi, s ponešto uzdignutom glavom, s rukama mirno spuštenima niz bokove. Ali taj mir je varav – vidno je to po očima i cijelom izrazu lica. – U njima je silna usmjerenost volje, prigušena strast, neizrečeno još ogorčenje. Usne su joj poluodškrinute, šake stisnute – čini se, sad će se ta usta otvoriti, sad te šake dići, i sva ta još tiha a utjelovljena volja, energija, poriv i stremljenje španjolskog naroda oglasit će se, kliknut, biti ono zbog čega su tu ženu i nazvali: Pasionaria. Strastvena. Plamteća.

Sada međutim, u naravi, meni se činilo da u licu i pogledu Pasionarie mogu čitati i neku tugu, barem umornost. Njeni

kapci na očima su nekako previše otežali, pocrvenili, podočnjaci se previše udubili. Uz jak, izrazit nos povukle su se nekako preduboko brazde. Sjedeći, ona se zagledala nekud preda se, zamišljena, duhom tu neprisutna, kao da se nalazi potpuno sama i ne vidi pred sobom nikoga. Nikoga, a dvorana je bila puna puncata žena, djece, odmah do nje sjedile su stenografistice, pred njom ispod podija bio brojani gudalački orkestar.

No ušle su u dvoranu neke žene s djecom. Pasionaria ih je ugledala, naglo se digla i probila kroz publiku. Crne, velike i duboke njene oči su se razgorjele, sva je ona oživjela. Grli se, cjeliva s došljakinjama i njihovom djecom, vodi ih na podij. Tu se naskoro obraća stenografisticama, nešto se šali s njima. Onda se okreće i orkestru, bodri ga da nešto zasvira. Konačno, silazi i sa podija, baš spram mene, koji sjedim u prvim redovima, s jednom zemljakinjom bolničarkom. Koji čas prije sam Gusti Jirku, koja je također tu kao delegatkinja, izrazio želju da bih se htio upoznati s Pasionariom. Ona je to ovoj saopćila, i eto, zaustavila se Pasionaria preda mnom, pružila mi ruku.

U žamoru koji vlada u dvorani, ja joj uspijevam čujno i jasno izreći pozdrav sviju antifašističkih intelektualaca i pisaca Jugoslavije. Ona se zahvaljuje. No videći pred sobom prijatelja Španije iz inostranstva, njoj su odmah na umu internacionalne brigade. Sjeća se žrtvi koje su ove već pružile za slobodu Španije, ističe kako su to one učinile bez ikakve materijalne koristi, iz čistog idealizma, i izražava uime sviju španjolskih žena udivljenje i zahvalnost za svu pomoć koju su internacionalne brigade dotad ukazale španjolskom narodu.

– *Salud!* – izriče na koncu i stiće mi ruku. U njenim očima je neobično mnogo topline i dobrote, usrdnosti i topline i u glasu. Čini se, srce je svoje izmikala u tu riječ.

I opet je na podiju. Tamo je privukla k sebi jednu djevojčicu i draga je po kosama. Djevojčica je ovamo došla s jednom sasvim sijedom staricom. Zanimam se i doznajem da su to mati i kći glasovitog Fermína Galána, strijeljanog još 1930. s jednim drugom radi republikanske propagande u vojsci, u Zaragozi.

Naskoro zatim bila je otvorena konferencija. Orkestar je odsvirao *Himnu Riego*, došlo je do izbora u Predsjedništvo.

Osim predstavnica različitih grupa i stranaka, izabrane su, kao počasne članice Predsjedništva, sve majke palih junaka u upravo tad napuštenoj Asturiji, sve žene junakinje, strijeljane od fašista, a i prisutna majka strijeljanog Galána.

Cijela se dvorana pritom dignula na noge, orkestar zaszvirao pogrebni marš, ustala i sama majka poginulog. Od uzbuđenja joj je pocrvenilo lice, oči joj se bore sa suzama, desnom rukom stisnula je k sebi malu unuku Carmen, kao u strahu da ne ostane i bez nje kao što je ostala bez sina.

Poslije toga je prvu riječ dobila Pasionaria. *No pasarán*, bolje je biti udovicom junaka negoli ženom kukavice, bolje je umrijeti stojeći negoli živjeti na koljenima, ta sigurno samo nesvjesna parafraza jednog stiha iz *Cida*: bolje je umrijeti pošteno nego živjeti nepošteno – sva ta njena gesla, koja su do tad već u ratu vrijedila kao cijela jedna artiljerija za se, uskrsnula su mi u sjećanju i zanimalo me kakav dojam će na mene učiniti taj toliko razglašeni ženski Demosten španjolske borbe za nezavisnost, vođene protiv savremenih filipā u Rimu i Berlinu.

Ona je izašla pred govornicu. Obučena je jednostavno u crninu, crne su joj i sjajne, u stranu češljane, privilegute kose, koje joj prekrivaju oči, uši, a na prsima joj je, kao jedini ures, pričvršćena crvena ruža. Oko nje je svuda na podiju cvijeće, i ono koje je već bilo tu u loncima, i ono koje su baš svečano njoj samoj predale tu mnoge ženske organizacije, naročito omladinske i radničke.

Stišale su se ovacije, stišala i pjesma, koju su svi otpjevali stojeći. Riječ je na njoj.

Već prvi zvuk njenog glasa pada u dvoranu kao metal. Zvonak, metalno zvučan je taj glas, tek ponešto možda izmoren od mnogo trošenja, što se od vremena na vrijeme primjećuje po nekom nejasnijem, kao hrapavom prizvuku. No što dalje, on je čišći, zvučniji. On kao da se čisti, prekaljuje na vatri koja sve više izbija iz njenih riječi, iz nje sve. Oči su joj pritom široko rastvorene kao hipnotisane. Sva gestikulacija u tom da ravno pred sobom uzmahne sad jednom stisnutom šakom, sad drugom, ili i obadvjema zajedno. No kada to čini uznijev-

ši ih pred prsa, tada je već ona sva u vatri, glas joj se digao, razgorio, plamti kao požar. Ali i zvoni pritom kao na uzbunu, zvoni, drhće, kao što u uzbuni drhti i plamti. U njemu je klik zaklinjanja, s kojim kao da ona u strašnom grču čupa iz sebe i samo srce, u njemu je bol, očaj, zanesenost, preobraženje maga kojemu je sve oružje i oruđe čudesna snaga riječi, snaga koja je tu doista silna... No nije li ona i naglo smalaksala? Neće li se ugasiti požar, neočekivano se mjesto buktavog plamena ukazat samo pepeo? Glas se stišao, talas riječi odbio, čuje se samo lagan žubor, gotovo šapat. Ali to je samo na nekoliko trenova. On se opet diže, plamti, zvoni, zanesen je i zanosi, u preobraženju je i preobražava, uvjeren je i uvjerava; sugestija je neodoljiva, opčaranje potpuno. Razumio sam uticaj koji je mogla imati na mase ta bivša pralja i sobarica, službenica gospode.

Razumio zašto su mase odgovorile s toliko ljubavi za tu današnju vjernu, jednu od najvjernijih službenica narodnih. Razumio sam zašto su je nazvali Pasionaria.

Dvije velike žene dala je Španija već u dalekoj svojoj historiji, Svetu Terezu i Mariú Pacheco. U XVI. vijeku, za Karla I, došlo je do pokreta *comunerosa*, braniča narodnih prava, gušenih od kralja kojeg sam spomenuo. Kad su vođe pokreta, Juan de Padilla i drugi, bili smaknuti, digla je zastavu borbe žena Padille, María Pacheco. Zatvorila se u Toledo, branila se dok je mogla, a potom uzmaknula u Portugal.

Mnogo više negoli sa Svetom Terezom, pojava Pasionarie pokazuje sličnost s Marióm Pacheco. Nijedan katolički režim nju sigurno ne bi uvrstio u svoje svete. Naprotiv. Da je ta žena živjela još u doba svemogućnosti inkvizicije, nju bi sigurno zbog čarolije riječi spalili na lomači kao vješticu. Na sreću, narodi su postali tako silni da se mogu oprijeti onima koji bi pod varavom izlikom da brane moral i kulturu htjeli da uvedu novu inkviziciju, kao što su je i uveli tamo gdje su još sačuvali vlast. U tom otporu naroda za pravednu stvar, za stvarnu i istinitu kulturu i moral, Pasionaria predstavlja veličinu koja sigurno izlazi iz okvira samo španjolske današnjice ili i historije. Ona je pojava svjetske historije, i u galeriji te

historije, posvećenoj njenim junakinjama ženama, sigurno je da će zauvijek ostati i to ime Pasionarie, biti u njoj upisano možda neposredno poslije srodne junakinje naše epohe, Rose Luxemburg.

Na odlasku iz Valencie, i uopće iz Španije, nije moglo biti ljepšeg oproštaja s tim gradom i zemljom nego to: upoznati i čuti Pasionariu, Demostena španjolske borbe za nezavisnost, besmrtni materinski simbol borbe za očišćenje čovječanstva od posljednjih, danas nabujalih ostataka zvjerstva.